

Covid-19 pozitifliği nedeniyle infertilite tedavisi iptal edilen kadın ve erkeklerin deneyimleri*

Experiences of men and women who canceled infertility treatment due to Covid-19 positivity

¹Gizem Çevik, ²Merve Şen, ³İlkey Güngör Satılmış

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Doktora Programı Öğrencisi. 0000-0002-5850-7029

² Öğr. Gör. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, İstanbul, Türkiye. 0009-0006-0479-0718

³ Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, İstanbul, Türkiye, 0000-0002-9446-6148

*Bu çalışma 9-11 Haziran 2023 tarihli 41. Ulusal ve 2. Uluslararası Zeynep Kamil Jinek-Patoloji Kongresi'nde sözel bildiri olarak kabul edilip sunulmuştur

ÖZ

Giriş: Covid-19 pandemisi insanlarda birçok sağlık sorununa neden olduğu gibi infertil bireylerin tedavilerinin aksamasına da sebep olmuştur. **Amaç:** Bu çalışma Covid-19 pozitifliği nedeniyle infertilite tedavisi iptal edilen kadın ve erkeklerin deneyimleri değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Nitel türde olan çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılıp retrospektif tarama yapılarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile online olarak toplanmıştır. Verilen cevaplarda tekrarlayan ifadeler için iki araştırmacı tarafından bağımsız kodlar oluşturulmuş, kategorilendirilerek sınıflandırılmış ve fikir birliği oluşana kadar temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. **Bulgular:** Katılımcıların Covid-19 pozitifliği nedeniyle tedavilerinin iptal olması sonucunda yaşamış oldukları deneyimleri ilişkin ifadelerin analiz edilmesi sonucunda, "Tedavi İptaline Yönelik Duygular" ana temasının kapsamında üzüntü, hayal kırıklığı ve endişe/kaygı alt temaları, "Tedavi İptali Nedeniyle Yaşanılan Sorunlar" ana temasının kapsamında psikolojik, ekonomik, sağlık, izin, tedaviye erişim, ulaşım ve zaman sorunları alt temaları ve "Sonraki Tedavi İçin Tutumlar" ana temasında Covid olma korkusu, tedavide kararlılık ve tedirginlik alt temalarını oluşturduğu görülmüştür. **Sonuç:** Çalışma sonucunda yaşanan en yoğun duyguların üzüntü, en yoğun sorunların endişe, maddi sorunlar ve izin sorunları olduğu; tedavilere devam niyeti konusunda ise tedirginlik ve tedavide kararlılığın olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

Introduction: The Covid-19 pandemic has caused many health problems in people, as well as disruption of the treatment of infertile individuals. **Aim:** This study was conducted to evaluate the experiences of women and men whose infertility treatment was canceled due to Covid-19 positivity. **Methods:** In this qualitative study, purposeful sampling method was used, retrospective scanning was conducted and collected online using semi-structured interview technique. Independent codes were created by two researchers for recurring expressions in the answers, they were categorized and themes and sub-themes were created until consensus was reached. **Results:** As a result of analyzing the expressions of the participants regarding their experiences as a result of their treatments being canceled due to Covid-19 positivity, sadness, disappointment and worry/anxiety sub-themes within the scope of the main theme of "Emotions Towards Treatment Cancellation", and "Problems Experienced Due to Treatment Cancellation" sub-themes within the scope of the main theme. Within the scope of the study, it was observed that the sub-themes were psychological, economic, health, leave, access to treatment, transportation and time problems, and the main theme "Attitudes for the Next Treatment" consisted of the sub-themes of fear of being Covid, determination in treatment and uneasiness. **Conclusion:** As a result of the study, the most intense emotions experienced were sadness, the most intense problems were anxiety, financial problems and leave problems; It was observed that there was uneasiness and determination in the treatment regarding the intention to continue the treatments.

Anahtar Kelimeler:
Covid-19 Enfeksiyonu, Pandemi, Infertilite, Deneyim, Tedavi İptali.

Key Words:
Covid-19 Infection, Pandemic, Infertility, Experience, Treatment Cancellation

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Doktora Programı Öğrencisi. 0000-0002-5850-7029

DOI:
10.52880/sagakaderg.1388978

Gönderme Tarihi/Received Date:
07.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:
07.11.2024

Yayımlanma Tarihi/Published Online:
31.12.2024

GİRİŞ

Covid-19 ilk olarak Aralık 2019'da Wuhan'da (Çin) bildirildi ve ardından Hubei Eyaletinde görülmüştür. Oldukça bulaşıcı olan bu hastalık birkaç hafta içinde tüm dünyada görülmeye başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020'de Covid-19 salgınına pandemi olarak ilan etmiştir (WHO, 2020; Zhu ve ark., 2020; Huang ve ark., 2020)

Covid-19 enfeksiyonu insanlarda akut pnömoni, bronşit, dispne ve solunum yetmezliğine yol açmaktadır (Greenland, Michelow, Wang ve London, 2020). Covid-19 pandemisinin tüm dünyada yardımcı üreme teknolojisinin (YÜT) tıbbi prosedürlerini geciktirdiği bildirilmektedir (Tokgoz, Kaya ve Tekin, 2020). 17 Mart 2020 tarihinde doktorlar, embriyologlar ve ruh sağlığı uzmanlarından oluşan uzman görüşlerinde infertilite tedavisinin pandemi nedeniyle geçici olarak ertelenmesi

önerisi yayınlanmıştır. Bu durum hastaların hayatlarında büyük bir strese neden olmuştur. Amerikan Üreme Tıbbı derneği (ASRM) tavsiyeleri daha sonra aralıklı olarak gözden geçirilerek 24 Nisan 2020'den itibaren kliniklerin aşamalı olarak yeniden açılması önerisiyle sonuçlanmıştır (Boivin ve ark., 2020). SARS-CoV-2 virüsünün kadın üreme organlarına olumsuz etkilerinin olabileceğini ancak en büyük etkinin erkek üreme organlarında meydana geldiği görülmüştür (Huang ve ark., 2020).

Hem hastalığın getirdiği bilinmezlik hem de infertiliteye yönelik yürütülen tedavinin nasıl bir süreç doğuracağına bilinmezliği bireylerde stresi tetiklemiştir. Muhaidat ve ark. (2021)'nin çalışmasında bireylerin Covid-19 pandemisi döneminde tedavi sırasında eşi veya başka bir aile tarafından COVID-19 virüsünü kapma konusunda endişe duydukları, %52.1'inin pandemi nedeniyle tedavilerinin sekteye uğradığı, %56.3'ünün eşi ile birlikte tedaviyi ertelemeye karar verdiklerini bildirmiştir (Muhaidat, Alshrouf, Karam ve Elfalah, 2021). Farklı ülkelerde, infertil çiftlerle yapılan Covid-19 enfeksiyonunun psikolojik duruma etkilerini inceleyen çalışmalar sonucunda, özellikle kadınlarda duygusal sıkıntı ve kaygıların arttığı saptanmıştır (Esposito ve ark., 2020; Tokgoz et al., 2020; Barra ve ark., 2022). Bununla birlikte kadınların çoğunun duygusal stresin tedavinin başarı oranını azalttığını düşündüğü bilinmektedir (Koert, Harrison, Bunting, Gladwyn ve Boivin, 2018). Literatür incelendiğinde Covid-19 pandemisinin infertilite üzerine etkilerini inceleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır (Ben-Kimhy ve ark., 2020; Levi-Setti ve ark., 2021) fakat bu süreçte tedavisi iptal edilen çiftlerin deneyimlerini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalar Covid-19 pandemisinin genellikle bireylerin psikolojilerine etkilerini incelemiş, diğer deneyim ve sorunları (ekonomik, sosyal vb.) ele almada yetersiz kalmışlardır (Esposito ve ark., 2020; Afshari, Abedi, Sarizadeh ve Maniati, 2022; Zhang ve ark., 2023). Bu çalışma, Covid-19 pozitifliği nedeniyle tedavisi iptal edilen infertil kadın ve erkeklerin yaşadıkları deneyimleri ortaya koyarak, pandemi sürecinin üreme sağlığı üzerindeki psikososyal etkilerini anlamaya yönelik literatürde önemli bir boşluğu doldurmada ve sağlık profesyonellerine bu süreçte daha iyi destek sağlayabilmeleri için değerli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla, bu nitel çalışmada, infertilite tedavilerinde OPU (yumurta toplama işlemi) veya ET (embriyo transferi) öncesi Covid 19 pozitif saptandığı için tedavileri iptal edilen infertil çiftlerin bu süreçte deneyimlediği sorunları bütün olarak ele alarak değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çalışmada aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır:

- İnfertilite tedavisi iptal edilen çiftlerin yaşadığı en yoğun duygular nelerdir?

- İnfertilite tedavisi iptal edilen çiftlerin yaşadığı sorunlar nelerdir?

- İnfertilite tedavisi iptal edilen çiftlerin bir sonraki tedavi tutumları nasıl etkilendi?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışma Covid pozitifliği nedeniyle infertilite tedavisi iptal edilen kadın ve erkeklerin deneyimleri değerlendirmek amacıyla planlanmış retrospektif nitel bir çalışmadır. Çalışma 05.05.2022- 05.01.2023 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini 2020-2022 yılları arasında, İstanbul'da Özel bir Hastanenin kayıtlarına göre infertilite kliniğinde tedavi gördüğü aşamada Covid-19 pozitif olduğu için tedavisi iptal olan 9 çift oluşturmaktadır. 18 yaşın üzerinde olan, Türkçe konuşup anlayabilen, Covid 19 pozitifliği nedeniyle IVF (in vitro fertilizasyon) tedavisi ertelenen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 8 kadın ve 4 erkek çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Belirlenen 9 çift hastane tarafından arandı ve katılımcıların numaralarının araştırmacılar ile paylaşılması konusunda izin alındı. Daha sonra bu 9 çift araştırmacılar tarafından arandı ve çalışmanın amacı anlatıldı. Çalışmanın amacı açıklandıktan sonra çalışmaya katılmayı kabul eden gönüllülerden Helsinki Bildirgesi'nin kurallarına uygun bilgilendirilmiş gönüllü onam formu alınmıştır. Görüşme, katılımcılarla telefon ile derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak gerçekleştirildi. Nitel çalışmalarda görüşmelerin, sonraki katılımcılardan yeni veri elde edilemeyen doygunluk noktasına ulaşıncaya kadar sürdürülmesi önerilir (Saunders ve ark., 2018). Belirlenen 9 çiftten toplam 12 katılımcıya ulaşıldığında görüşmelerden yeni temalar çıkmadığı için verilerin doygunluk noktasına ulaştığı ve amaçlı örneklemin yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Süreçleri

Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan tanıtıcı bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler katılımcıların mahremiyeti ve görüşlerini rahat ifade edebilmeleri için bireysel görüşme şeklinde telefonla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcılardan izin alınarak ses kaydına alınmıştır. Alınan kayıtlar bilgisayarda şifreli bir klasörde saklanmıştır. Görüşmeler iki araştırmacı tarafından yürütüldü. Araştırmacılar, nitel araştırma konusunda deneyimli olup, özellikle katılımcı görüşmeleri, veri analizi ve tematik analiz

gibi yöntemlerde uzmanlığa sahiptirler. Daha önce de benzer yöntemlerle yürüttükleri çalışmalar sayesinde, veri toplama ve analiz süreçlerini etkin bir şekilde yönetebilmişlerdir. Ayrıca araştırmacılarından birinin MAXQDA ile tüm nitel ve karma analizler-eğitim sertifikası bulunmaktadır. Görüşmeler sırasında araştırmacılarından biri soruları sorarken diğer araştırmacı görüşmeyi raporlandırdı. Tanıtıcı bilgi formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, ekonomik durumu gibi kişisel özellikleri bulunurken, ikinci bölümde infertilite tedavisine ilişkin sorular yer almaktadır. Veriler tanıtıcı bilgi formundaki 15 soru ile yarı yapılandırılmış görüşme formundaki 3 sorudan toplanmıştır. Her bir katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Yarı yapılandırılmış Görüşme Soruları

Covid nedeniyle tedaviniz iptal edildiğinde neler hissettiniz?

Covid nedeniyle tedaviniz iptal edilmesi sonucunda ne tür sorunlar yaşadınız?

Covid nedeniyle tedaviniz iptal edildikten sonra, sonraki tedavileriniz için tedaviye devam etme konusunda tutumunuz nasıl oldu?

Tanıtıcı Bilgi Formu: Katılımcıların tanıtıcı özellikleri; demografik özellikleri, infertilite nedeni, geçirilen tedaviler, Covid-19 döneminde tedavi iptali, gebe kalma tutumları gibi bilgileri değerlendiren sorulardan oluşmaktadır. Bu bilgiler alındıktan sonra görüşme yöntemi ile çalışmaya yönelik açık uçlu sorular ile katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler iki araştırmacı tarafından değerlendirilip ayrı ayrı içerik analizi yapıldı. İçerik analizinde şu aşamalar izlenmiştir (Vears ve Gillam, 2022). İlk aşamada kayıtlar yazılı metne dönüştürüldükten sonra araştırmacılar tarafından birçok kez okunarak katılımcıların en sık kullandıkları kelime veya kalıplar belirlenmiştir. Tekrarlayan bu ifadeler için kodlar oluşturulmuştur.

Daha sonra kodlama listesi rehberliğine tüm cevaplar kategorilendirilerek sınıflandırılmış ve temalar ve alt

temalar oluşturulmuştur. İki araştırmacı tarafından fikir birliği oluşana kadar temalar revize edilerek son hali verilmiştir.

Son aşamada ise değerlendirme yapabilmek için belirlenen kod listesinde en sık tekrarlayan kodlar ve temaların frekansı belirlenerek sayısal veriler oluşturulmuştur. Ardından 2 araştırmacının belirlediği temalar ve alt temalar ortak çerçevede yeniden düzenlendi. 39 kodun n değerleri tablo 2' de verildi. Kodlar ve temalar arasındaki tutarlılık yüzdesi Miles ve Huberman modelinde $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Formülde, Δ : güvenilirlik katsayısını, C: üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2014). Çalışmada kodlar ve temalar arasındaki tutarlılık yüzdesi %82,97 olarak bulundu.

Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırma için İstanbul Medipol Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurul Başkanlığı'ndan 05/05/2022 tarihli, E-10840098-772.02-2740 sayılı ile etik kurul izni alınmıştır. Araştırmanın ilgili kurumda yürütülebilmesi için çalışma izni alınmıştır. Anket formları doldurulmadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilerek, katılmak isteyenlerden sözlü onam alınmıştır. İnfertilite kliniğinin sorumlu hemşiresi, örneklem kriterlerine uyan çiftleri arayarak numaralarını araştırmacılarla paylaşmak için izin talep etti. Ardından araştırmacılar numaralar verildi, araştırmacılar tarafından çalışmanın amacını açıklayan bilgilendirilmiş gönüllü onam formu katılımcılara imzalatılmıştır.

BULGULAR

Gerçekleştirilen görüşmeler ile elde edilen veriler düzenlenerek doğrudan alıntılar yapılmıştır. Katılımcılara K.1 (katılımcı 1) şeklinde sırası ile kodlama yapılarak görüşmeler neticesindeki veriler analiz edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Ekonomik Durum	İnfertilite Nedeni	IVF Tedavi Sayısı
K1	Kadın	30	İlkokul	Ev Hanımı	Kötü	Genetik Hastalık	2
K2	Kadın	39	Lisans	Öğretmen	Orta	Her ikisine yönelik sorunlar	2
K3	Kadın	25	İlkokul	Ev Hanımı	Orta	Erkeğe yönelik sorunlar	2
K4	Kadın	25	Ortaokul	Ev Hanımı	Kötü	Kadına yönelik sorunlar	4
K5	Kadın	42	Lisans	Öğretmen	Orta	Kadına yönelik sorunlar	6
K6	Kadın	31	Lise	Ev Hanımı	Orta	Kadına yönelik sorunlar	2
K7	Kadın	29	Lisans	Psikolog	Orta	Erkeğe yönelik sorunlar	2
K8	Kadın	29	Lise	Ev hanımı	Orta	Her ikisine yönelik sorunlar	2
K9	Erkek	35	Lise	Ticaret	Orta	Kadına yönelik sorunlar	2
K10	Erkek	27	Ortaokul	Tekstil	Kötü	Kadına yönelik sorunlar	4
K11	Erkek	32	Lisans	Serbest meslek	Orta	Erkeğe yönelik sorunlar	2
K12	Erkek	36	Lise	Makine teknisyeni	Orta	Her ikisine yönelik sorunlar	2

Çalışma Covid-19 pozitif nedeniyle tedavisi iptal olan 12 katılımcı (8 Kadın+ 4 Erkek) ile tamamlanmıştır. Katılımcıların 25-42 yaş aralığında olduğu, yaş ortalamalarının (31,6) olduğu, hepsinin evli olduğu, %75'inin gelirin giderine eşit olduğu, %33,4'ünün eğitim durumunun lisans olduğu, %58,3'ünün çalışmadığı, %66,4'ünün tedavisinin yumurta toplama öncesi iptal edildiği, %50'sinin tedaviyi kendi isteği doğrultusunda ertelemek istediği ve kadınların %75'inin gebe kalmaktan korktuğu saptanmıştır.

Çalışmada katılımcılar ile yapılan görüşmeler doğrultusunda tedavi iptaline yönelik duygular, tedavi iptali nedeniyle yaşanan sorunlar ve sonraki tedavi için tutumlar olmak üzere 3 ana tema, 13 alt tema ve 39 kod belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Ana Tema, Alt Tema ve İlişkili Kodlar

Ana Temalar	Alt Temalar	İlişkili Kodlar	n
Tema 1: Tedavi iptaline yönelik duygular	Alt Tema 1: Üzüntü	Üzüldüm,	12
		Moral bozukluğu,	3
		ağlamak,	2
	Alt Tema 2: Hayal kırıklığı	kötü hissetmek	2
		Hayal kırıklığı,	8
		yıkım,	2
		boşa gitti,	3
		kızgınlık,	1
		Hayata küsmek	1
	Alt Tema 3: Endişe/Kaygı (3)	Endişe	2
		Stres,	1
		Korku	1
		Kötü hissetmek	1
Tema 2: Tedavi iptali nedeniyle yaşanan sorunlar	Alt Tema 1: Psikolojik	Stres,	1
		Psikolojik kayıp,	1
	Alt Tema 2: Ekonomik	Endişe/Kaygı/korku,	4
		Yıkım,	1
		Eşler arası çatışma	2
	Alt Tema 3: Sağlık	Psikolojik yorgunluk	1
		Maddi zorluk	5
		Maddi kayıp	5
		Ücret artışı	1
		Kistlerin oluşması	1
Karın ağrısı		1	
Sağlık endişesi (Yan etki)		2	
Tema 3: Sonraki tedavi için tutumlar	Alt Tema 4: İzin	İzin almada zorluk	4
	Alt tema 5: Tedaviye erişim	İlaç bulma sorunu	1
		Covid sonrası bekleme süresi	1
	Alt tema 6: Ulaşım	Ulaşım zorluğu (Gidip-gelme)	2
		Alt tema 7: Zaman	Zaman kaybı
	Covid sonrası bekleme süresi		1
	Tema 3: Sonraki tedavi için tutumlar	Alt Tema 1: Covid olma korkusu	Covid olma korkusu
Tedaviye devam etme			2
Tedaviye başlama			3
Alt Tema 2: Tedavide kararlılık		Pes etmeme	1
		Ertelemek istememe	1
		Gebelik istememe	1
		İnanç	1
Alt Tema 3: Tedirginlik		Tedirginlik	4

Tema 1. Tedavi İptaline Yönelik Duygular

“Tedavi İptaline Yönelik Duygular” başlıklı ana temanın görüşmeleri sonucunda; “üzüntü”, “hayal kırıklığı” ve “endişe/kaygı” şeklinde 3 alt tema belirlenmiştir.

Alt Tema 1: Üzüntü

Katılımcıların %91,7'si (K.12 hariç) Covid-19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde üzüldüğü belirtmiştir.

K.2: “Çok üzülmüştüm ağlamıştım hatta doktoruma yumurtalar toplansın demiştim. O da bana bu durumda anneyi düşünmek zorundayız demişti ve tedavi iptal edilmişti.”

K.5: “Aşırı derecede çok üzüldüm, tedavi için İzmir'den geldik otelde kalıyoruz ve 2 çocuğumuz var biri engelli

sorunları çok fazla, otizm benzeri davranışlar sergiliyor, karantinaya alındığımız için otelde kalmak zorunda kaldık. 1 odada 4 kişi kalmak bizi ciddi anlamda zorladı.”

K.12: “Herhangi olumsuz bir şey düşünmedim. Her şeyin hayırlısı dedim. Eşim daha çok üzüldü.”

Alt Tema 2: Hayal Kırıklığı

Katılımcıların %66,6’sı Covid-19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde hayal kırıklığına uğradığı belirtmiştir.

K.7: “Ben bayağı üzgün hissettim, benim için hayal kırıklığı oldu çünkü her şey hazırды. Her işlem öncesi ikimizde teste tabi tutulduk. Eşimin testi pozitif çıktı. Nerden kaptım, ben pozitif değilim sen nasıl çıktın diye ona çok kızdım.”

K.10: “Dünyam başıma yıkıldı. Borç aldığım paraların yarısı boşa gitti ona çok üzüldüm ama ümidimi kaybetmedim.”

Alt Tema 3: Endişe/Kaygı

Katılımcıların %25’i Covid-19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde endişe/kaygı yaşadığını ifade etmiştir.

K.2: “Eşimle birlikte öğrendik ve ikimizde yıkıldık, hayatımın en kötü günüydü. Covidsiniz, ateşler içinde yanıyorsunuz ve yumurtalarınız toplanmıyor. Zaten iğneleri çok zor bulmuştum. Tekrar iğneleri nasıl bulacağım diye ciddi bir endişe yaşamıştım.”

K.6: “Öncelikle maddi olarak çok sıkıntı oldu bizim için, sonra sağlığım için endişelendim. 30-40 tane yumurta oluştu çok fazla yumurta oluştuğu için kanaman olabilir denildi bu nedenle korktum psikolojik olarak çok kötü hissettim. Çok üzüldüm maddi ve manevi hayal kırıklığı oldu benim için çünkü hormon tedavileri çok zahmetli bir süreçti.”

Tema 2. Tedavi İptali Nedeniyle Yaşanılan Sorunlar

Covid 19 salgını nedeniyle tedavinin iptal edilmesi katılımcıların tedavi sürecini belli yönleri ile etkilediği katılımcıların tamamının ortak görüşüdür. “Tedavi İptali Nedeniyle Yaşanılan Sorunlar” başlıklı ana temanın görüşmeleri sonucunda; “psikolojik,” “ekonomik,” “sağlık,” “izin,” “tedaviye erişim,” “ulaşım” ve “zaman” şeklinde 7 alt tema belirlenmiştir.

Alt Tema 2: Ekonomik

Katılımcıların %91,7’si (K.7 hariç) Covid 19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde ekonomik sorunlar yaşadığını bildirmiştir.

K.1: “Covid nedeniyle tedavimiz iptal olduğunda rahatsızlıklarım ortaya çıktı stresten dolayı psikolojik

olarak çok kötü hissettim ve tedavi görmeye başladım. Maddi şartlardan dolayı çok zorlandık aynı zamanda eşim çalıştığı için izin almakta da sorunlar yaşadık.”

K.4: “Eşimin sürekli izin alması çok sıkıntı yarattı tedavi için bütçe ayırmıştık yarısı çöpe gitti bir daha para biriktirmek için 6 ay beklemek zorunda kaldık ikimizde çalıştık psikolojik olarak çok yorulduk. Hem kafamı toplamak için hem de maddi ihtiyaçtan ötürü çalıştım.”

K. 6: “Eşimin marketi vardı tedaviye gelebilmek için marketi kapatmak zorunda kalıyordu maddi kayıp çok fazla yaşadık.”

Alt Tema 4: İzin

Katılımcıların %66,7’si (K.7 hariç) Covid 19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde izin almada sorunlar yaşadığını bildirmiştir.

K.5: “Maddi zorluk yaşadık. Yıllık izinlerimiz boşa gitti ve tekrar izin almamız sorun oldu. Uzaktan geldiğimiz için ulaşımımız da zor oluyordu arabada çocuklarım durmuyordu.”

K.10: “Maddi zorluklar yaşadım, hafta sonları çalıştım, gece mesailerine kaldım. Maddiyatım yetmediği için üzgündüm. İzin konusunda patronum ara sıra laf söylüyordu bazen anlayışlıydı.”

Alt Tema 4: Sağlık

Katılımcıların %33,3’ü (K.7 hariç) Covid 19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde sağlık sorunları yaşadığını bildirmiştir.

K.1: “Covid nedeniyle tedavimiz iptal olduğunda rahatsızlıklarım ortaya çıktı stresten dolayı psikolojik olarak çok kötü hissettim ve tedavi görmeye başladım.”

K.5: “Tedavi iptal olduktan sonra yumurtaların toplanmadığı için kistler oluştu. Maddi zorluklar da yaşadık.”

K6: “Bu süreçte şiddetli karın ağrısı yaşadım.”

K9: “Eşime ilaçlar verilmişti yan etkilerinden korktuk.”

Tema 3. Sonraki Tedavi İçin Tutumlar

“Sonraki Tedavi İçin Tutumlar” başlıklı ana temanın görüşmeleri sonucunda; “Covid olma korkusu”, “tedavide kararlılık” ve “tedirginlik” şeklinde 3 alt tema belirlenmiştir.

Alt Tema 1: Covid Olma Korkusu

Katılımcıların %33,3’ü bir sonraki tedavi için Covid olma korkusu yaşadığını bildirmiştir.

K.1: “Covid nedeniyle tedaviniz iptal edildiğinde tekrar Covid olmaktan çok korktum çünkü tekrar aynı şeyleri

yaşamak istemiyordum gebelik istiyordum fakat tek korkum Covid olmaktı.”

K.11: “Pozitif çıktığım dönem Covidin en yoğun olduğu dönemdi. Bu yüzden Allah göstermesin 6 ay hasta olmamak için bekledik.”

Alt Tema 2: Tedavide Kararlılık

Katılımcıların %75’i bir sonraki tedavi için kararlı olduklarını bildirmiştir.

K.2: “Covid oldum ama kendimi toparladıktan sonra yine gidecektim. Kafamda hep bu vardı. Pes etmeyeceğim düşüncesi vardı.”

K.3: “Tedavi için hiç beklemeden bir ay sonra devam ettik. Düzenli olarak birkaç ilaç aldım, sonrasında tedavi devam etti.”

K.8: “Ben tedaviyi daha fazla ertelemek istemedim. Bir an önce yapılmasını istedim. O yüzden devam ettik.”

Alt Tema 3: Tedirginlik

Katılımcıların %33,3’ü bir sonraki tedavi için tedirgin olduklarını bildirmiştir.

K.4: “Öncelikle başıma ne geleceğini bildiğim için tedirgindim. İğnelerini aldım 15 gün yatakta bekledim sonrasında 20 gün yataktan hiç çıkmadım.”

K.5: “Tekrar aynı şeyi yaşar mıyız diye korktuk, moral olarak da çok olumsuz etkilendik. Tüm süreçlerde çok tedirgindik. Tedavi süresince pozitif görene kadar dokuz doğurdum desem yeridir. Pandeminin yoğun dönemi geçsin diye yaklaşık üç ay bekledik.”

K.9: “Tedavimiz daha önce de iptal edildiği için biz çok panikledik. Covid arttığı için, ilk başlarda ne olacağı belli olmadığı için, yumurtalar fazla olduğu için aşılama iptal edilmişti. Sonra başka yere gittik oradaki de yumurta fazla diye iptal etti aslında 3 kez tedavimiz iptal edildi. Daha önce de yumurta çatlatma iğnesi olmuşuk. Sürekli yere sebepsiz bir şeyler olunca çok tedirgin olduk tedavi sonuna kadar diken üstündeydik.”

TARTIŞMA

İnfertil çiftlerin birçok psikolojik sorun yaşadığı literatürdeki çalışmalarda yıllardır dile getirilmektedir. Çiftlerin yaşamış olduğu sosyal baskı, gelecekle ilgili belirsizlikler, tedavi süreci ve tekniklerine yönelik endişeler, infertil bireyin kendi üzerinde hissettiği baskının varlığı; ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kalmalarına, kendilerini izole etmelerine, psikolojik olarak depresyon ve anksiyete benzeri semptomlar göstermelerine neden olmaktadır (Goldfarb, Rosenthal ve Utian, 1985; Sarı ve Erciyes, 2021).

Covid-19 pandemi sürecinde infertil çiftlerin mevcut yaşamış olduğu sorunlara ek olarak Covid-19 pandemisinin getirdiği belirsizlikler çiftler üzerine olumsuz etki etmiştir. İnfertilite ile mücadele ederlerken bir de pandeminin getirmiş olduğu sorunlar, sağlık problemleri ve kapanmalarla birlikte tedaviye erişim ve aksaklıkların baş göstermesi hali hazırda var olan mevcut sorunların üstüne eklenerek yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bu bilgiler ışığında yapılan bu çalışma ile ülkemizde infertilite tedavisi gören bireylerin Covid-19 pandemisi sürecinde tedavilerinin iptal olmasına bağlı yaşamış oldukları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda “Tedavi İptaline Yönelik Duyguları” belirlemeyi hedefleyen temadan “üzüntü, hayal kırıklığı ve endişe/kaygı” olmak üzere üç alt tema bulunmuştur. Katılımcıların %91,7’si Covid-19 nedeniyle tedavileri iptal edildiğinde üzüldüğünü belirtmiştir. Yapılan literatür incelemelerinde; tedavisi ertelenen ya da iptal edenlerin en çok üzüntü, çaresizlik (Ben ve ark., 2020; Marom ve ark., 2021), hüsrana uğrama, adaletsizliğe karşı öfke ve kırgınlık (Boivin ve ark., 2020) hissettiği görülmüştür. Bizim çalışmamızda da bu oranın fazla çıktığı görülmekte, katılımcılarımızın hayal kırıklığı yaşama oranı %66,6 olarak bulunmuştur. Çiftlerin yaşamış olduğu bu hayal kırıklıkları işlem öncesi yapılması gereken tüm hazırlıkların yapılmış olması ancak işlem öncesi yapılan Covid test sonucunun pozitif çıkmasıyla tedavinin iptal olmasının büyük hayal kırıklığı yaşattığı ayrıca tekrardan tedavi görecektiklerinin maddi ve manevi hayal kırıklığı yaşattığı görülmüştür.

Katılımcıların %25’i tedavileri iptal edildiğinde endişe/kaygı yaşadığını belirtmiştir. Covid-19 döneminde infertilite tedavisi ertelenen bireylerin deneyimlerini belirlemek amacıyla yapılan online anket sonuçlarında; kaygı, stres ve endişenin yüksek oranda çıktığı bulunmuştur. (Ben et al., 2020; Boivin ve ark., 2020). Irani ve ark.’nın (2022) Covid-19’un infertil çiftler üzerindeki psikolojik etkilerini değerlendirdikleri sistematik derlemede, tedavilerini erteleme oranında %79 oranında psikolojik sorunlar meydana getirdiği; tedavinin iptal edilmesi ise duygudurum bozuklukları, kaygı, uyku bozuklukları ve depresif semptomların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Irani, Bashtian, Soltani ve Khabiri, 2022). Bu sorunların mevcut infertiliteden mi kaynaklandığı veya var olan psikolojik sorunların tekrarlanmasından mı ya da Covid-19 pandemisinden dolayı mı kaynaklandığı tam olarak belirlenmemiştir. Kamath ve ark.’nın (2021) Hindistan’da infertil bireylerin kaygılarını değerlendirdikleri çalışmada; Genelleştirilmiş Anksiyete Bozukluğu (GAB-7) kaygı düzeyi ölçüğü kullanılmış olup katılımcıların büyük çoğunluğu (%94,4)

kayı yaşamadığını belirtmiştir (Kamath ve ark., 2021). Bunun sebebinin çalışmaya katılanların farkındalık seviyelerinin yüksek olmasına bağlandıği görülmüştür.

Yaptığımız çalışmada tedavinin iptal olması ile ekonomik sorun yaşama oranlarının da %91,7 olduğu bulunmuştur. Yaşanan ekonomik sorunlara yönelik ışık tutan çalışmalarda tedaviyi erteleme ya da iptal etmenin katılımcıları mali açıdan zorluğa soktuğu, mali kaybı olduğu, maddi sıkıntı yaşadıkları, gelecekte ekonomik zorluk yaşayabileceği ve tedaviyi karşılamada maddi belirsizliklerin olduğunu belirtmişlerdir (Ben ve ark., 2020; Vaughan, Shah, Penzias, Domar ve Toth 2020; Seifer ve ark., 2021; Muhaidat ve ark., 2021; Cito ve ark., 2022). Bizim çalışmamızla benzer sonuçlar ortaya çıktığı görülmüştür. İnfertilite tedavisine ulaşımın mali olarak zor oluşunun yanında pandemide kapanmaların oluşu, işten çıkarılma, maaş kesintileri ya da ücretsiz izinlere çıkarılma durumları, tedavinin ertelenmesi sonucunda tekrar tedavi için maddi yükün artışı ve ulaşım sorunlarının meydana gelmesi ekonomik külfetin artmasına neden olmaktadır.

Çalışmamızda katılımcıların tedavilerinin iptal olması nedeni ile %66,7'sinin tedavilerini sürdürmek için iş yerinden izin almada sorunlar yaşadığı görülmüştür. Literatürde buna yönelik yalnızca 1 çalışmaya rastlanmış olup %65'inin işleriyle ilgili sorunlar yaşadığını belirtmiştir (Vaughan ve ark., 2020). Tedavi sürecinde hem kadın hem de erkeğin birlikte hastane ziyaretleri gerektiği için sık sık izin almaları gerekmektedir. Birçok kişi izin alırken tüp bebek tedavisi için izin aldığını açıkça söyleyemediği için sık alınan izinler sorun oluşturabilmektedir. Ayrıca izinlerin sık olması ve alınan izinler nedeniyle yapılan maaş kesintileri ilave maddi sıkıntıya neden olabilmektedir. Literatüre katkı olacağı düşünülerek tedavi gören çiftlerin izin alma ve maaş kesintilerinde iyileştirilmeler yapılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcıların tedavisinin iptal olmasından sonraki tedavi için tutumlarına bakıldığında %33,3'ü bir sonraki tedavi için Covid olma korkusu yaşadığını bildirmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde bizim çalışmamızla benzerlik gösteren oranlara rastlanmıştır. Tedavi sürecinde virüse yakalanma korkusu, doğurganlık tedavisinin ertelenmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu (Muhaidat ve ark., 2021), katılımcıların %79'unun enfekte olmaktan korktuğu (Ben ve ark., 2020), %40'ı Covid olmaktan korktuğu için gebe kalmaktan korktuklarını belirtmiş (Cito ve ark., 2022). Tekrar Covid olma korkusu çiftlerde bir sonraki tedaviye olumsuz tutum sergilenmelerine, aynı tedaviyi en baştan alacak olmalarına, tekrar Covid olur muyum endişesinin yaşanmasına ve bunun yanında tekrarlı tedavilerden doğabilecek olan sağlık problemleri yaşayabileceklerinden dolayı korku yaşamaktadırlar.

Çalışmamızda katılımcıların %75'i bir sonraki tedavi için kararlı olduklarını bildirmiştir. Buna yönelik yapılmış olan çalışmalarda; infertil bireylerin %83'ünün tedaviye devam etmelerinin gerektiğini belirttiği (Muhaidat ve ark., 2021), katılımcıların %72'sinin tedaviye devam etmeye kararlı olduğu (Ben ve ark., 2020), Esposito ve ark. (2020) ve Peivandi ve ark. (2022)'nin yaptıkları çalışmalarda birbirine yakın oranlarda (%64.6, %65.2) tedaviye devam etme konusunda istekli olduğu, yine bir başka çalışmada %84.3 oranında tedaviye bir an önce devam etmek istediklerini belirtmiştir (Esposito ve ark., 2020; Peivandi, Razavi, Shafiei, Zamaniyan, Orafaie ve Jafarpour, 2022; Lablanche ve ark., 2022). Her ne kadar tedavide karşılaşılan engeller olsa dahi infertil çiftlerin ebeveyn olma arzusu bu engellerin bir şekilde aşılmasına ve özlemlerle dünyaya getirecekleri bebeğin hayali ile önlerine çıkan engellerde kararlı bir tutum sergileyip tedavilerini devam ettirmektedirler.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda, Covid-19 pozitifliği nedeniyle infertilite tedavisi iptaline yönelik yaşanan en yoğun duyguların "üzüntü", en yoğun sorunların "endişe, maddi sorunlar ve izin sorunları", tedavilere devam niyeti konusunda ise "tedirginlik ile birlikte tedavide kararlılık" olduğu görülmüştür.

İnfertilite kavramı insanlar için tek başına büyük bir stres faktörü yaratır iken Covid-19 pandemisinin meydana gelmesi ile birlikte hem mevcut infertilitenin oluşu hem de belirsiz bir hastalık yapıcı virüsün oluşu insanlarda stres, anksiyete, kaygı ve depresyon düzeylerinin artmasına neden olmuştur. Kişilerin sağlık erişimlerine kısıtlamalar getirilerek tedavilerinin aksamasına, umut ve hayallerinin yıkılmasını meydana getirmiştir. Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının görev ve sorumluluklarının önemi bir kez daha farkına varılmış olup; birey, aile, toplum düzeyinde yadsınamaz yeri olduğu görülmüştür. Bu nedenle sağlığın her alanında olduğu gibi infertilite kliniklerinde de pandemi gibi olağanüstü durumlarda, sağlık çalışanlarının bireylerin kaygılarını farkında olması ve destek sağlayarak tedavi planını ortak kararlarla sürdürmesi önem taşımaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma nitel bir çalışma olup ve sınırlı sayıda katılımcı ile yürütülmesi nedeni ile genellenebilirliği yalnızca çalışma evreni ile sınırlıdır. Yapılan çalışma pandeminin yoğun olduğu 2020-2021 yılları arasında tedavisi iptal olan ancak verilerini 2022-2023 yılları arasında çiftlerle görüşerek topladığımız çalışmamızda süre farkı olduğu için bireylerin o an yaşamış olduğu mevcut duygu durumlarının yoğunluğu ve netliği tam olarak bilinemez.

KAYNAKLAR

- Afshari, P., Abedi, P., Sarizadeh, R., & Maniati, M. (2022). Evaluation of depression, stress, and anxiety among women with subfertility during the COVID 19 pandemic: A cross sectional study in Ahvaz, Iran. *Health science reports*, 6(1), e967. <https://doi.org/10.1002/hsr2.967>.
- Barra, F., La Rosa, V.L., Vitale, S.G., Commodari, E., Altieri, M., Scala, C., & Ferrero, S. (2022). Psychological status of infertile patients who had in vitro fertilization treatment interrupted or postponed due to COVID-19 pandemic: a cross-sectional study. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 43(2), 145-152. <https://doi.org/10.1080/0167482X.2020.1853095>.
- Ben-Kimhy, R., Youngster, M., Medina-Artom, T. R., Avraham, S., Gat, I., Marom Haham, L., Hourvitz, A., & Kedem, A. (2020). Fertility patients under COVID-19: attitudes, perceptions and psychological reactions. *Human reproduction (Oxford, England)*, 35(12), 2774–2783. <https://doi.org/10.1093/humrep/deaa248>
- Boivin, J., Harrison, C., Mathur, R., Burns, G., Pericleous-Smith, A., & Gameiro, S. (2020). Patient experiences of fertility clinic closure during the COVID-19 pandemic: appraisals, coping and emotions. *Human reproduction (Oxford, England)*, 35(11), 2556–2566. <https://doi.org/10.1093/humrep/deaa218><https://doi.org/10.1093/humrep/deaa218>
- Cito, G., Pizzarelli, C., Zurkirch, V., Basile, V., Ruggiero, M., Coccia, M. E., Inaudi, P., & Rossi, P. (2022). Parenthood in Infertile Couples Attending Assisted Reproductive Technologies (ARTs) Centers: What Has Changed During the COVID-19 Pandemic?. *Journal of reproduction & infertility*, 23(2), 120–127. <https://doi.org/10.18502/jri.v23i2.8997>
- Esposito, V., Rania, E., Lico, D., Pedri, S., Fiorenza, A., Strati, M. F., Conforti, A., Marrone, V., Carosso, A., Revelli, A., Zullo, F., Di Carlo, C., & Venturella, R. (2020). Influence of COVID-19 pandemic on the psychological status of infertile couples. *European journal of obstetrics, gynecology, and reproductive biology*, 253, 148–153. <https://doi.org/10.1016/j.ejogrb.2020.08.025>
- Goldfarb, J.M., Rosenthal, M.B. & Utian, W.H. (1985). Impact of psychologic factors in the care of the infertile couple. *Semin Reprod Endocrinol*, 3, 93-99.
- Greenland, J.R., Michelow, M.D., Wang, L., & London, M.J. (2020). COVID-19 Infection: Implications for Perioperative and Critical Care Physicians. *Anesthesiology*, 6, 1346–1361. <https://doi.org/10.1097/aln.0000000000003303>.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J., Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, M., Xiao, Y., ... Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet (London, England)*, 395(10223), 497–506. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30183-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30183-5)
- Huang, H.H., Wang, P.H., Yang, Y.P., Chou, S.J., Chu, P.W., Wu, G.J., & Chang C. (2020). A review of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 infection in the reproductive system. *Journal of the Chinese Medical Association: JCMA*, 83(10), 895–897. <https://doi.org/10.1097/jcma.0000000000000388>.
- Irani, M., Bashian, M.H., Soltani, N., & Khabiri, F. (2022). Impact of COVID-19 on mental health of infertile couple: A rapid systematic review. *J Educ Health Promot*, 28,11(1), 404. https://doi.org/10.4103%2Fjehp.jehp_1655_21.
- Kamath, M. S., Joseph, T., Karuppusami, R., Chinta, P, Pal, A., Nallamilli, S. R., Sarkar, S., Poobalan, A., & Kunjummen, A. T. (2021). Knowledge, anxiety levels and attitudes of infertile couples towards COVID-19 and its impact on self-funded fertility treatment: a cross-sectional questionnaire survey. *Human reproduction open*, 2021(4), hoab039. <https://doi.org/10.1093/hropen/hoab039>
- Koert, E., Harrison, C., Bunting, L., Gladwyn-Khan, M., & Boivin, J. (2018). Causal explanations for lack of pregnancy applying the common sense model of illness representation to the fertility context. *Psychol Health*, 33(10), 1284–1301. <https://doi.org/10.1080/08870446.2018.1494831>.
- Lablanche, O., Salle, B., Perie, M.A., Labruno, E., Langlois-Jacques, C., & Fraison, E. (2022). Psychological effect of COVID-19 pandemic among women undergoing infertility care, a French cohort - PsyCovART Psychological effect of COVID-19: PsyCovART. *J Gynecol Obstet Hum Reprod*, 51(1), 102251. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8501520/>
- Marom Haham, L., Youngster, M., Kuperman Shani, A., Yee, S., Ben-Kimhy, R., Medina-Artom, T. R., Hourvitz, A., Kedem, A., & Librach, C. (2021). Suspension of fertility treatment during the COVID-19 pandemic: views, emotional reactions and psychological distress among women undergoing fertility treatment. *Reproductive biomedicine online*, 42(4), 849–858. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2021.01.007>
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. 1994. *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Muhaidat, N., Alshrouf, M.A., Karam, A.M., & Elfalah, M. (2021). Infertility Management Disruption During the COVID-19 Outbreak in a Middle-Income Country: Patients' Choices, Attitudes, and Concerns. *Patient Prefer Adherence*, 15, 2279-2288. <https://doi.org/10.2147/ppa.s327055>.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Peivandi, S., Razavi, A., Shafiei, S., Zamaniyan, M., Orafaie, A., & Jafarpour H. (2022). Attitudes and Knowledge of Infertile Iranian Couples Among Treatment With Assisted Reproductive Technologies During COVID-19 Pandemics. *J Family Reprod Health*, 16(2), 116-123. <https://doi.org/10.18502%2Fjfrh.v16i2.9480>.
- Sarı, R., ve Erçiyas, J.C. (2021). Infertil Çiftlerde Psikolojik; Sosyal ve Cinsel Problemler. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(2), 79-94.
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., Burroughs, H., & Jinks, C. (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & quantity*, 52(4), 1893–1907. <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0574-8>
- Seifer, D. B., Petok, W. D., Agrawal, A., Glenn, T. L., Bayer, A. H., Witt, B. R., Burgin, B. D., & Lieman, H. J. (2021). Psychological experience and coping strategies of patients in the Northeast US delaying care for infertility during the COVID-19 pandemic. *Reproductive biology and endocrinology : RB&E*, 19(1), 28. <https://doi.org/10.1186/s12958-021-00721-4>
- Setti, P. E. L., Cirillo, F., Immediata, V., Morengi, E., Canevisio, V., Ronchetti, C., Baggiani, A., Albani, E., & Patrizio, P. (2021). First trimester pregnancy outcomes in a large IVF center from the Lombardy County (Italy) during the peak COVID-19 pandemic. *Scientific reports*, 11(1), 16529. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-96134-9>
- Tokgoz, V.Y., Kaya, Y., ve Tekin, A.B. (2020). The level of anxiety in infertile women whose ART cycles are postponed due to the COVID-19 outbreak. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 0 (0), 1–8. <https://doi.org/10.1080/0167482X.2020.1806819>.
- Vaughan, D.A., Shah, J.S, Penzias, A.S, Domar, A.D., & Toth, T.L. (2020). Infertility remains a top stressor despite the COVID-19 pandemic. *Reprod Biomed Online*, 41(3), 425-427. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2020.05.015>.
- Vears, D.F., & Gillam, L. (2022). Inductive content analysis: A guide for beginning qualitative researchers. *Focus on Health Professional Education: A Multi-Professional Journal*, 23(1), 111–127. <https://doi.org/10.11157/fohpe.v23i1.544>.
- WHO. World Health Organization; (2020). Available from: <http://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/en/>

Çevik vd.: Covid-19 ve infertilite tedavi iptali

- Zhang, Z., Yang, Y. Z., Zhang, H. T., Xi, Y., Wang, C. T., Liu, D. F., Mao, J. M., Lin, H. C., Tang, W. H., Zhao, L. M., Zhang, X. S., Dai, Y. T., & Jiang, H. (2023). Psychological status of infertile men during the Coronavirus Disease 2019 Pandemic in China: a cross-sectional investigation. *Basic and clinical andrology*, 33(1), 8. <https://doi.org/10.1186/s12610-022-00177-5>
- Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., Song, J., Zhao, X., Huang, B., Shi, W., Lu, R., Niu, P., Zhan, F., Ma, X., Wang, D., Xu, W., Wu, G., Gao, G. F., Tan, W., & China Novel Coronavirus Investigating and Research Team (2020). A Novel Coronavirus from Patients with Pneumonia in China, 2019. *The New England journal of medicine*, 382(8), 727–733. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2001017>